

minanter, som utvivlsomt er væsentlige til forståelse af den biologiske families og husstandens livsforløb. En af Laslett's foretrukne præsentationsformer i denne forbindelse er husstandens gennemsnitsstørrelse. Værkets tidsserier desangående er alle periodeobservationer baseret på folketællinger (jfr. FN's definition), (skatte-)mandtal, indbyggerlister etc. Disse gennemsnit repræsenterer en sammenvejning af oplysninger om familiens og husstandens sammensætning fra vidt forskellige faser af disse gruppers livscyklus indenfor det tværsnit af fødselskohorter, der bestod på observationstidspunktet i den pågældende lokalbefolkning. Hertil kommer at familiernes livsforløb – og dermed de anførte gennemsnitsstørrelser – er afhængige af de stedlige erhvervsøkonomiske vilkår, herunder ejendomsforholdet til produktionsmidlerne, arbejdsmarkedet, den økonomiske vækst i samfundet samt muligvis også af kulturelle faktorer. Laslett går ikke ind på en mere detaljeret diskussion af den demografiske og samfundsmæssige baggrund for de fremlagte familiedata. En del af bogens kapitler er tidligere udkommet som selvstændige tidsskriftsartikler. Denne omstændighed bidrager til at give værket dets ujævne og inhomogene karakter.

Hans Oluf Hansen

Lawrence Stone: The family, sex and marriage in England 1500–1800. London, Weidenfeld and Nicholson, 1977. 800 s. (+ 24 s. illustrationer). £ 00.00.

Formålet med værket er at kortlægge og forklare, hvorledes de dybtgående kulturelle forandringer m.h.t. værdisystemer, menneskesyn og verdensbillede i England 1500–1800 afspejler sig i den enkeltes opfattelse af sig selv, dels i forholdet til Gud og Næsten, og dels i forholdet til diverse niveauer af det sociale hierarki spændende fra kernefamilien til Staten. Værket er således et forsøg på indenfor en snævrere national og begrebsmæssig referenceramme i lyset af den nyere historiske faglitteratur at behandle tilsvarende problemstillinger, som optog Max Weber og Jacob Burckhardt i slutningen af forrige og begyndelsen af vort århundrede.

Forf. søger at påvise, at en ældgammel, såkaldt 'open lineage family' eksisterede i det engelske standssamfund endnu i det 16. årh. Denne familietype kan karakteriseres som en autoritær social organisation, der var let gennemtrængelig for udefra kommende påvirkninger og præget af familiemedlemmernes loyalitet overfor såvel samtidige som afdøde slægtninge (kinfæller) med undertrykkelse af individualisme og personlige præferencer, bl. a. ved valg af ægtefælle. Hypotesen går videre ud på, at denne familietype langsomt blev afløst af en indskrænket, patriarkalsk kernefamilie (the Restricted Patriarchal Nuclear Family), som dominerede omkr. 1580–1640 og var kendetegnet af en svækkelse af familiemedlemmernes loyalitetsfølelse overfor slægten til fordel for (National)staten og Kirken i dens mange afskygninger. Forandringen indebar også, at større magt koncentreredes i familiefaderens person, hvorved familietypen fik et stærkt patriarkalsk præg. I denne forandring lå endvidere kimen til en begyndende privatisering og udvidelse af rammerne for familiemedlemmernes individuelle udfoldelser. På lidt længere sigt favoriseredes derigennem opkomsten af den lukkede, private kernefamilie (the Closed Domesticated Nuclear Family) baseret på princippet om personlig frihed med stærke følelsesbetonede bånd mellem de enkelte familiemedlemmer og svækkelse af pater familias's autoritet. Denne forandring, der nåede et højdepunkt i det 18. årh., og som holdt sig indtil udgangen af det 19. årh., anses af forf. som den mest afgørende familiemæssige innovation i hele den betragtede periode.

Den biologiske families livscyklus kan defineres som resultatet af to interaktive dynamiske processer, nemlig en vedr. indgåelse og oplysning af ægteskab (hierarkisk m.h.t.

ægteskabsnummer), og en vedr. familiedannelse gennem levendefødsel (hierarkisk m.h.t. levendefødselsnummer) indenfor en given civilstatus i forbindelse med et givet ægteskabsnummer. I den vesterlandske kulturkreds indebærer indgåelse af ægteskab ikke blot dannelsen af en biologisk familie, men for det meste også oprettelsen af en ny, selvstændig husstand. Således også i England 1500–1800.

Hvorledes, og i hvilket omfang, kan de skiftende familietyper i perioden og de bag ved liggende kulturelle forandringer tænkes at have påvirket det engelske ægteskabsmarked og befolkningens adfærd m.h.t. forplantning og reproduktion, og herigennem den biologiske families og husstandens livscyklus? Stone ser det ikke som sin opgave at udrede disse problemstillinger. Reelt vides der meget lidt om den engelske families og husstands demografi i perioden. Han fremlægger derimod i impressionistisk form en meget interessant og kolossalt omfattende dokumentation for eksistensen af de omtalte familietyper under anvendelse af forskellige teoretiske indfaldsvinkler af sociologisk, politologisk, økonomisk, psykologisk og seksualmoralisk karakter. Denne bevisførelse er måske ikke særlig hårdtslående baseret som den er på anekdoter, case-studies og fiktionsprosa og anden trykt og utrykt litteratur. Gennem Stone's egen prosastil og imponerende intellekt bliver disse kilder dog til åndfuld og meget interessant læsning.

Hans Oluf Hansen

Harold N. Ingle: Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain 1836–1844. Berkeley, Los Angeles and London, University of California Press, 1976. xi+196 s. £ 8.20.

Roger Bullen: Palmerston, Guizot and the Collapse of the Entente Cordiale. University of London Historical Studies xxxvi. University of London, the Athlone Press, 1974. xxi+352 s. £ 6.50.

Den tyskfødte grev Karl Robert Nesselrode, som i fyrré år, nemlig fra 1816 til 1856, beklædte posten som russisk udenrigsminister, har i almindelighed ikke haft nogen god presse. Så meget mere grund er der til at glæde sig over Ingles samvittighedsfulde og forsvarelige gennemgang af hans rolle i russisk udenrigspolitik i årene 1836 til 1844, en undersøgelse, som delvis skyldes et ønske om at forstå den russiske »rapprochement« til Vesten i de år, Nesselrodes bevæggrunde herfor og rolle i selve udførelsen af den politik – en rolle, som i Rusland både før og efter 1917 er blevet set som værende i strid med nationale russiske interesser, interesser, som angiveligt skulle have krævet en mere kraftfuld og militant politik især omkring stræderne og den gryende konflikt i Centralasien.

Ingle synes at beklage, at Nesselrode ikke har fået den plads i russisk historieforskning, han burde; man kunne tilføje, at han heller ikke har nogen høj stjerne i denne del af verden: i sit epokegørende arbejde om Alexander I's udenrigsministre vier Patricia Grimsted to kapitler til Nesselrode, idet hun synes at konkludere, at årsagen til Nesselrodes lange forbliven som udenrigsminister ikke så meget skyldtes hans evner som statsmand som hans evne til loyalt at udføre en given politik – idet hun dog tilføjer, at han med årene erhvervede en vis flair for selv at kunne udtænke og udføre en politik. Ingle på den anden side synes ikke at være i tvivl om, at Nesselrode var en statsmand – uden egentlig at gøre sig det klart i hvilket omfang det overhovedet var muligt at være »statsmand« i czartidens Rusland. Eller for at sige det på en anden måde: satte czarinstitutionen ikke i sig selv bom for ministres mulighed for at udvikle og udøve en selvstændig politik, mere rettet på at tilfredsstille fremtidige situationer end på at møtte øjeblikkets behov? Denne manglende opmærksomhed på selve autokratiets natur formindsker nok bogens »scope« en smule, men når det er sagt, skal det også tilføjes, at hans redegørelse